

MINISTERIE VAN LANDBOUW,
NATUURBEHEER EN VISSERIJ

30 november 1998

No. DN. 1998521

Directie Natuurbeheer

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ

BESLUIT:

Artikel 1

1. Als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste lid, van de richtlijn nr. 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (Pb. EG L 103) wordt aangewezen:
het op bijbehorende kaart aangegeven gebied, bekend onder de naam "Fochteloërveen".
2. De aanwijzing, bedoeld in het eerste lid, gaat vergezeld van een toelichtende nota en een kaart, welke deel uitmaken van deze beschikking.

Artikel 2

Deze beschikking treedt in werking met ingang van de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin zij wordt geplaatst.

Deze beschikking zal, met uitzondering van toelichtende nota en de kaart, met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst. De bijlage en de toelichtende nota worden ter inzage gelegd in de bibliotheek van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij te 's-Gravenhage.

's-Gravenhage, 30 november 1998

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW,
NATUURBEHEER EN VISSERIJ,

(w.g.) G.H. Faber

Toelichting bij de aanwijzing van het Fochteloërveen als speciale beschermingszone in het kader van de EG-Vogelrichtlijn, nr. TRCN/1998/521

1 Inleiding

Het gebied Fochteloërveen ligt ter weerszijden van de grens van de provincies Friesland en Drenthe en behoort tot het grondgebied van de gemeenten Ooststellingwerf en Norg. De oppervlakte van de speciale beschermingszone bedraagt ruim 2500 ha waarvan 1575 ha in eigendom is van de Staat.

Het Fochteloërveen vormt een groot hoogveenrestant temidden van een veenkoloniaal landschap en bosgebieden. Het gebied maakte vroeger deel uit van de uitgestrekte Smildervenen. Het grootste deel hiervan is afgegraven en omgezet in landbouwgrond. Later zijn delen daarvan omgezet in productiebos.

Het Fochteloërveen vormt het leefgebied van tal van de in artikel 4, eerste lid, van de EG-Vogelrichtlijn bedoelde vogelsoorten en is tevens van belang voor andere trek- en wintervogels (art 4, lid 2).

In deze toelichting zal achtereenvolgens worden ingegaan op de vogelkundige waarden van het Fochteloërveen, de begrenzing, het beleid en beheer, andere gebruiksfuncties en de gevolgen van de aanwijzing als speciale beschermingszone.

2 Vogelkundige waarden

De voorkomende levensgemeenschappen in het Fochteloërveen zijn hoogvenen, droge en natte heide, heidezoom, voedselarme wateren, vochtige naaldbossen, voedselrijk rietmoeras, schrale graslanden en akkers. Deze grote variatie aan terreintypen en de rust maken het gebied een belangrijk leefgebied voor meer dan honderd soorten broedvogels. Een aantal daarvan wordt in bijlage I van de EG-Vogelrichtlijn genoemd. Bijlage I betreft soorten die dreigen uit te sterven, gevoelig zijn voor bepaalde wijzigingen van het leefgebied, die als zeldzaam worden beschouwd of die vanwege specifieke kenmerken van hun leefgebied speciale aandacht verdienen.

Het Fochteloërveen heeft tevens een belangrijke functie voor trek- en wintervogels. Vele soorten zoeken overdag voedsel in de aangrenzende landbouwgebieden en verzamelen zich 's avonds in grote aantallen bij het open water (meeuwen, eenden, ganzen en steltlopers) of in de lage en hoge begroeiingen (zangvogels).

Het Fochteloërveen kwalificeert mede als speciale beschermingszone voor trekvogels die niet voorkomen op bijlage I, op grond van het aantal overwintersaars van de Toendrarietgans. De 1%-drempel voor het aantal overwintersaars en de drempel voor het seizoensmaximum van de Toendrarietgans (seizoensmaxima: 8350 ex. in februari 1994 en 6500 ex. in januari 1995) wordt regelmatig ruimschoots overschreden.

(Zie verder bijlage 1 bij deze toelichting)

3 Begrenzing en eigendom

De begrenzing van Fochteloërveen als speciale beschermingszone is aangegeven op de bij de beschikking behorende kaart. Het omvat zowel de veengebieden van het Fochteloërveen en het Esmeer als de aangrenzende bossen.

De begrenzing is zo gekozen dat in landschappelijk en ecologisch opzicht een samenhangend geheel bestaat tussen bos- en veengebieden. In principe wordt de begrenzing gevormd door het aaneengesloten natuur- en bosgebied zoals is vastgelegd in de bestemmingsplannen van de betrokken gemeenten. Waar de eigendomssituatie dat niet in de weg staat of het huidig gebruik door de begrenzing niet wordt belemmerd is uit praktische overwegingen op enkele plaatsen een topografische grens aangehouden. Particuliere gebouwen en erven zijn buiten de begrenzing gelaten

evenals de toegangsweg naar en het terrein van de penitentiaire inrichting Bankenbosch.

De noordgrens wordt gevormd door het Veenhuizerkanaal, waarbij een aantal landbouwenclaves is meegenomen. Dit betreft reservaatgebied in het kader van de Relatienota. Ten noordoosten van het Esmeer is natuurontwikkelingsgebied in het kader van de herinrichting Roden-Norg binnen de begrenzing opgenomen.

De oostgrens wordt gevormd door de landbouwgronden van de gemeente Smilde. De Lycklamavaart vormt de grens aan de zuidzijde.

Aan de westzijde volgt de grens de weg Fochteloërveen tot aan het fietspad. Het gebied tussen het fietspad en de Helomaweg valt binnen de begrenzing voor zover het natuurgebied betreft. Vervolgens loopt de grens langs het verlengde van de Helomaweg naar de Drentse Weg. Tenslotte loopt de grens via de bosrand om daar weer aan te sluiten op het Veenhuizerkanaal.

Het bosgebied is voor het grootste deel eigendom van het Ministerie van Justitie. Daarnaast hebben de ministeries van Financiën (Dienst der Domeinen) en VROM (Rijksgebouwendienst) eigendommen in het gebied. Het blok van ca. 55 ha ten noorden van de Norgerpogaten is particulier eigendom. De landbouwenclave tussen het Esmeer en het Fochteloërveen is eigendom van Staatsbosbeheer.

Het veengebied is ongeveer voor de helft eigendom van Staatsbosbeheer die het in erfpacht heeft uitgegeven aan de Vereniging Natuurmonumenten die de andere helft in eigendom heeft.

4 Beleid en beheer

Beleid en beheer zijn gericht op de instandhouding en ontwikkeling van de natuurwaarden, waaronder de vogelkundige waarden, van het gebied. Dit kan aan de hand van onderstaande punten worden geïllustreerd:

- Het Fochteloërveen maakt deel uit van de kerngebieden in de ecologische hoofdstructuur in Nederland, zoals aangegeven in het Natuurbeleidsplan (1990). Het beleid ten aanzien van de kerngebieden is gericht op het veiligstellen en vergroten van de bestaande natuurwaarden.
- In het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) is het beleid m.b.t. de ecologische hoofdstructuur overgenomen. Voor kerngebieden geldt daarbij een basisbescherming voor de instandhouding ervan. Ingrepen in of in de onmiddellijke nabijheid van de kerngebieden die de kenmerken of waarden van het gebied aantasten, worden niet toegestaan. Verder kenmerkt het SGR het gebied als belangrijk gebied voor "overige ganzensoorten" en valt het tevens binnen de aanduiding recreatief-toeristisch gebied voor zover dat niet ten koste gaat van de natuurbeleidsdoelstellingen. De streekplannen van Friesland en Drenthe en de bestemmingsplannen van de betrokken gemeenten zijn in overeenstemming met het SGR.
- Het beheer van de gronden in beheer bij de Vereniging Natuurmonumenten (ca. 1750 ha) is voor het hoogveen gebaseerd op het beheersplan (1985) en voor de randzone op de natuurvisie (1997). Hoofddoelstelling is de regeneratie van het hoogveensysteem. Behoud en ontwikkeling van de vogelkundige waarden van dit systeem vormen een belangrijk onderdeel van de doelstelling.
- Staatsbosbeheer beheert ca. 600 ha van het gebied vallend onder boswachterij Norg. Het beheer van de bossen is gebaseerd op het beheersplan '86-'95 en het regionaal beheersschema. Het beheer hangt af van het doeltypen van het bos dat varieert van het multifunctionele doeltypen tot het natuurbehouddoeltypen. In de overgangszone van het bos naar het veen is Staatsbosbeheer op dit moment bezig met de kap van bepaalde boomsoorten om de overgang van bos naar veen geleidelijker te laten verlopen. Voor vrijwel alle bossen geldt een meervoudige functievervulling waarbij overigens recreatief medegebruik in grote delen niet mogelijk is. Het beheer van de heidevelden is gericht op verschraving. In het voorjaar wordt enige aanpassing van het slootpeil ten gunste van het veen nagestreefd.

- Het blok van ca. 55 ha ten noorden van de Norger petgaten wordt op dit moment landbouwkundig gebruikt. Dit is natuurontwikkelingsgebied in het kader van de herinrichting Roden-Norg.

5 Andere gebruiksfuncties in het gebied

Naast de functie natuur vervult het gebied een nevenfunctie ten behoeve van onder meer natuurgerichte recreatie, landbouw en bosbouw.

Door de natuurlijke gesteldheid van het hoogveengebied is het gebied moeilijk toegankelijk. De recreatiedruk is hierdoor relatief laag en ruimtelijk beperkt. De meeste recreatie vindt plaats langs de randen van het veengebied en rond het Esmeer. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de wandel- en fietsroutes in het centrale veengebied. De Vereniging Natuurmonumenten wil de wandel- en fietsroutes in beperkte mate uitbreiden.

De bossen ten noorden van het veen zijn gesloten voor publiek in verband met de aanwezige penitentiaire inrichtingen van het ministerie van Justitie. Alleen de inwoners van Veenhuizen hebben toegang tot het bos.

Ca. 150 ha is in gebruik als landbouwgrond waarvan 55 ha te zijner tijd in natuurgebied wordt omgezet en 70 ha reservaatgebied is in het kader van de Relatienota.

De bossen van de boswachterij Norg hebben een nevenfunctie ten behoeve van de houtproductie.

In het gebied is de jacht niet verhuurd.

6 Gevolgen van de aanwijzing als speciale beschermingszone voor het gebied

Het instellen van een speciale beschermingszone voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van leefgebieden van vogels betekent onder meer dat de lidstaat passende maatregelen moet treffen om te zorgen dat de kwaliteit van de speciale beschermingszone niet verslechtert (zie verder bijlage 2 bij deze toelichting)

De aanwijzing als speciale beschermingszone van het Fochteloërveen heeft geen gevolgen voor het huidige gebruik van het gebied. Het in 1994 bijgestelde nationale beleid ten aanzien van de jacht in natuurgebieden is onder meer van toepassing op gebieden welke zijn aangewezen als speciale beschermingszone in het kader van de EG-Vogelrichtlijn. Dit bijgestelde beleid houdt in dat in natuurgebieden geen jacht plaatsvindt op trekkende wildsoorten en dat jacht op standwildsoorten in beginsel slechts plaatsvindt indien bepaalde met name genoemde belangen daartoe nopen. In het Fochteloërveen wordt thans niet meer gejaagd.

BIJLAGE 1

Kenmerkende vogelsoorten in de speciale beschermingszone Fochteloërveen

De soorten die vermeld staan in bijlage 1 van de EG-vogelrichtlijn zijn onderstreept weergegeven.

1. Kenmerkende soorten voor het overgangsgebied tussen veen en bos zijn:
Havik, Sperwer, Slechtvalk, Boomvalk, Torenavalk, Buizerd, Bruine kiekendief, Wespendief, Houtsnip, Boompieper en Kruisbek.
2. Kenmerkende soorten voor het hoogveen en heidegebied zijn:
Bruine kiekendief, Boomvalk, Kwartel, Grutto, Wulp, Tureluur, Koekoek, Boompieper, Grasmus, Tapuit, Paapje, Roodborsttapuit, Gekraagde roodstaart, Grauwe klauwier, Klapekster en Geelgors.
3. Kenmerkende soorten voor de vennen en moerassen in het gebied zijn:
Georde fuut, Dodaars, Bergeend, Winter- en Zomertaling, Bruine kiekendief, Waterral, Porseleinhoen, Visdief, Zwarte stern, Blauwborst en Baardmannetje.
4. Broedvogelsoorten die kenmerkend zijn voor de rondom het veen gelegen, deels extensief gebruikte cultuurgronden, zijn:
Kwartel, Kwartelkoning, Patrijs, Veldleeuwerik, Huiszwaluw en Geelgors.
5. Trek- en wintervogels in het Fochteloërveen.
Getalsmatig belangrijke soorten zijn: Taigarietgans, Toendrarietgans, Wilde eend, Slobeend, Wintertaling, Grutto en Regenwulp.
Andere belangrijke doortrekkers en overwinteraars zijn: Aalscholver, Brandgans, Kolgans, Smient, Krakeend, Blauwe kiekendief, Scholekster, Wulp, Kemphaan, Goudplevier, Wilde zwaan, Kleine zwaan en Bosruiter.
En meer incidenteel: Bruine kiekendief, Smelleken, Visarend, Slechtvalk, Zwarte ruiter, Groenpootruiter en Zwarte stern.

BIJLAGE 2

Gevolgen van de aanwijzing als speciale beschermingszone voor het gebied

Richtlijn nr. 79/409/EEG van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (Pb. EG., no. L103) bepaalt ter zake van de speciale beschermingszones het volgende:

- Artikel 3, lid 2, sub a, verplicht de Lid-Staten tot het instellen van zones voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden van alle natuurlijke in het wild levende vogelsoorten op het Europees grondgebied van de Lid-Staten.
- Artikel 4 geeft een nadere uitwerking van de in artikel 3, lid 2, sub a, genoemde verplichting tot het instellen van de beschermingszones, waarbij met name prioriteit wordt gegeven aan de in Bijlage I van de EG-Vogelrichtlijn genoemde soorten (artikel 4, lid 1) en van niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogels (artikel 4, lid 2).
- Artikel 4, lid 3, verplicht de Lid-Staten tot het toezenden aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen van alle nuttige gegevens, zodat zij de geëigende initiatieven kan nemen voor de coördinatie die nodig is om te bereiken dat de zones bedoeld in lid 1 enerzijds, en in lid 2 anderzijds, een samenhangend geheel vormen dat voldoet aan de eisen inzake bescherming van de soorten in de geografische zee- en landzone waar deze richtlijn van toepassing is.
- Artikel 4, lid 4, verplicht de Lid-Staten tot het nemen van passende maatregelen om vervuiling en verslechtering van de woongebieden in de in de leden 1 en 2 bedoelde beschermingszones te voorkomen, alsmede om te voorkomen dat de vogels aldaar worden gestoord, voor zover deze vervuiling, verslechtering en verstoring, gelet op de doelstellingen van dit artikel, van wezenlijke invloed zijn.
- Artikel 12, lid 1, verplicht de Lid-Staten om de drie jaar, te rekenen vanaf het verstrijken van de in artikel 18, lid 1, bedoelde termijn bij de Commissie een rapport in te dienen over de toepassing van de nationale maatregelen die krachtens de richtlijn zijn getroffen.

Terzake van de speciale beschermingszones is ook richtlijn nr. 92/43/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (Pb. EG L 206) van belang (de zg. "Habitatrichtlijn"). Artikel 7 van deze Habitatrichtlijn bepaalt namelijk dat de verplichtingen, voortvloeiende uit de artikelen 6, tweede, derde en vierde lid van de Habitatrichtlijn in de plaats treden van de verplichtingen die voortvloeien uit artikel 4, lid 4, van de EG-Vogelrichtlijn. De Habitatrichtlijn bevat ter zake van de speciale beschermingszones de volgende verplichtingen:

- Artikel 6, lid 2, verplicht de Lid-Staten tot het treffen van passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voor zover deze factoren, gelet op de doelstellingen van de richtlijn, een significant effect zouden hebben.
- Artikel 6, lid 3, schrijft voor dat voor elk plan of project, dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, een passende beoordeling moet worden gemaakt van de gevolgen voor het gebied. De bevoegde instanties mogen slechts toestemming geven voor het bedoelde plan of project, nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zullen worden aangetast en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.

- Artikel 6, lid 4, bepaalt dat een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, slechts gerealiseerd mag worden om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard. Wel dienen de Lid-Staten in dat geval alle nodige compenserende maatregelen te nemen om te waarborgen dat de algehele samenhang van het Europees ecologisch netwerk, Natura 2000 genaamd, in stand blijft.

Wanneer het betrokken gebied een gebied met een zogenaamd prioritair type natuurlijke habitat en/of een prioritaire soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijk gunstige effecten worden aangevoerd, dan wel - na advies van de Europese Commissie - andere dwingende redenen van groot openbaar belang.